

ARTYKUŁY

Piotr Kruszyński¹, Marcin Muszyński²

Ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa w postępowaniu karnym

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa, czyli instytucji prawnej stypizowanej w Kodeksie postępowania karnego. Niniejszy instrument prawny jest to w rzeczywistości sposób wykonywania jednego ze środków przymusu, a mianowicie zabezpieczenia majątkowego. Bezspornie jest to jeden z najbardziej inwazyjnych sposobów realizacji zabezpieczenia majątkowego, bowiem jego immanentną cechą jest pozbawienie właściciela przedsiębiorstwa władzy nad należącym do niego podmiotem gospodarczym, wobec czego w ramach tegoż artykułu przedstawiono aksjologiczne przesłanki stosowania przedmiotowego instrumentu prawnego. Dodatkowo, w ramach poniższej pracy omówiono, jak wygląda wykonywanie zabezpieczenia majątkowego poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwem, albowiem ustawa karnoprocesowa wskazuje wyłącznie częściowo, na czym polega tenże sposób wykonania zabezpieczenia, zaś w pozostałym zakresie, odsyła ona do Kodeksu postępowania cywilnego. Nadto, w przedmiotowej pracy poddano analizie problematykę odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną poprzez nieprawidłowe wykonywanie zarządu przymusowego przedsiębiorstwa przez ustanowionego zarządcę.

¹ Prof. dr hab. Piotr Kruszyński, kierownik Katedry Postępowania Karnego UW, adwokat.

² Marcin Muszyński, aplikant adwokacki, doktorant w Katedrze Międzynarodowego Postępowania Karnego.

Słowa kluczowe

Proces karny, zabezpieczenie majątkowe, zarząd przymusowy, przedsiębiorstwo.

Zabezpieczenie majątkowe to jeden ze środków przymusu umiejscowionych w Kodeksie postępowania karnego. Jego głównym celem jest zabezpieczenie wykonalności orzeczenia w zakresie obowiązku uiszczenia grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, środka kompensacyjnego, czy też uiszczenia zwrotu korzyści uzyskanej z popełnienia przestępstwa³. W konsekwencji, jego funkcją jest utrudnienie oskarżonemu zbycia środków majątkowych, które mogą być ewentualnie przeznaczone na wykonanie wyroku w aspekcie orzeczonych kar i środków o charakterze pieniężnym⁴. Odnosnie do celu oraz funkcji tejże instytucji prawnej, w orzecznictwie wskazuje się, że: „Ze względu na cel, jakiemu służyć ma instytucja zabezpieczenia majątkowego, wartość mienia, na którym ma być dokonane zabezpieczenie, jest istotna o tyle, o ile zapewnia wykonalność przyszłego rozstrzygnięcia, w ten sposób, że pozwala na utrzymanie w majątku oskarżonego tych jego składników, które służyć mogą do zaspokojenia przyszłych kar i środków karnych o charakterze majątkowym”⁵. W konsekwencji, zabezpieczenie majątkowe może być stosowane wyłącznie w celu zabezpieczenia wykonalności przyszłego orzeczenia, w tym orzeczonej grzywny oraz środków o charakterze pieniężnym. Co więcej, przedmiotowa instytucja prawna nie może być stosowana bez ograniczeń, albowiem w danej sprawie musi istnieć realna obawa, że zaniechanie zastosowania zabezpieczenia majątkowego może skutkować utrudnieniem, czy nawet uniemożliwieniem wykonania orzeczenia. Wobec tego, aby zastosowanie zabezpieczenia majątkowego było możliwe, w danej sprawie musi zachować

³ K. Eichstaedt, D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, Warszawa 2017, s. 1044–1045.

⁴ J. Tylman, (w:) J. Tylman, T. Grzegorzczak, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2014, s. 616; K. Dudka, (w:) K. Dudka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. II, Warszawa 2020, s. 547; M. Nawacki, (w:) D. Drajevicz (red.), Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz art. 1–424, Warszawa 2020, s. 1330; K. Boratyńska, P. Czarniecki, A. Sakowicz (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2018, s. 751.

⁵ Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 22 grudnia 2008 r., sygn. II AKz 656/08, LEX nr 491186, z glosą częściowo krytyczną P. Starzyńskiego, EP 2011/12, s. 18–21; postanowienie SA w Krakowie z dnia 12 listopada 2009 r., sygn. II AKz 468/09, LEX nr 570569; postanowienie SA w Katowicach z dnia 21 października 2015 r., sygn. II AKz 591/15, LEX nr 1959452.

dzić takowa obawa, przy czym tenże stan nie może mieć charakteru abstrakcyjnego, czyli musi być on wywołany konkretnymi okolicznościami wynikającymi ze zgromadzonego materiału dowodowego⁶. Sam fakt, że w związku z prowadzonym postępowaniem karnym może być orzeczona wobec oskarżonego wysoka grzywna, czy też wysoki obowiązek naprawienia szkody nie stanowi *a priori* podstawy do zastosowania niniejszej instytucji prawnej. W konstatacji, zabezpieczenie majątkowe nie powinno być stosowane w sposób dowolny, w szczególności gdy postawa oskarżonego, który nie ukrywa swojego majątku, temu się w pełni przeciwstawia⁷.

Najczęściej stosowanymi sposobami realizacji tegoż środka przymusu jest ustanowienie hipoteki, zastawu, czy też ograniczenie możliwości rozporządzenia rzeczą. Jednakże, na mocy ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁸ do ustawy karnoprosesowej został wprowadzony nowy sposób realizacji zabezpieczenia majątkowego w postaci przymusowego zarządu przedsiębiorstwem, który *prima facie* przypomina cywilistyczny zarząd przedsiębiorstwem. Nie ulega wątpliwości, że taka forma zabezpieczenia ma charakter niezwykle inwazyjny, bowiem przedsiębiorca zostaje niejako pozbawiony możliwości kierowania swoim przedsiębiorstwem, które od tej pory jest prowadzone przez ustanowionego zarządcę. Niniejszy środek przymusu może być zastosowany w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora, zaś po wniesieniu aktu oskarżenia, organem właściwym do wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym przez ustanowienie zarządu przymusowego jest sąd, przed którym sprawa się toczy⁹.

Aktualne orzecznictwo pokazuje, że takowa forma zabezpieczenia majątkowego nie zyskała do tej pory na popularności. Nadal najczęściej stosowaną formą zabezpieczenia jest ustanowienie hipoteki na nieruchomości należącej do oskarżonego, któremu zarzuca się popełnienie

⁶ J. Skorupka, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 658; A. Bulsiewicz, D. Kala, Zabezpieczenie majątkowe, jako środek służący wykonalności przyszłego orzeczenia o przedmiocie procesu, (w:) M. Płachta (red.), Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu, Gdańsk 2003, s. 109.

⁷ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 9 października 2013 r., sygn. II AKz 588/13, Biul. SA Ka 2013, nr 4, poz. 20; tak też w: R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296, Warszawa 2019, s. 1248; P. Kruszyński, Z problematyki zmian przepisów k.p.k. w zakresie zabezpieczenia majątkowego, Palestra 1994, nr 9–10, s. 36.

⁸ Dz. U. z 2017 r., poz. 768.

⁹ A. Lipnicki, Rozszerzona konfiskata oraz przypadek przedsiębiorstwa na podstawie Kodeksu karnego jako metoda zapobiegania przestępczości podatkowej, cz. 2, Doradca Podatkowy 2017, nr 5, s. 31–33.

czynu zabronionego, za który można orzec grzywnę lub inne środki o charakterze pieniężnym.

Takową praktykę należy ocenić jako prawidłową. Tak jak wspomniano powyżej, zabezpieczenie majątkowe poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwem jawi się jako niezmiernie inwazyjne i represyjne. Pomimo braku bezpośredniej normy prawnej, takiej jak w art. 257 § 1 (*ultima ratio*), w opinii Autorów tego artykułu wydaje się, że tenże sposób zabezpieczenia powinien być stosowany tylko w nadzwyczajnych przypadkach, kiedy wykonalności orzeczenia nie da się zabezpieczyć innymi sposobami. Takowa teza wynika przede wszystkim z proporcjonalności stosowania środków o charakterze karnym. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 12 grudnia 2005 r. – „Zasada proporcjonalności łączy się z zakazem nadmiernej ingerencji w sferę praw i wolności konstytucyjnych jednostki. Przy ocenie, czy zakaz nadmiernej ingerencji został naruszony, tzn. czy ingerencja była wyrazem konieczności i została przeprowadzona tylko w koniecznym wymiarze, uwzględnia się specyfikę poszczególnych praw i wolności; surowsze standardy dotyczą tu praw osobistych i politycznych niż ekonomicznych i socjalnych”¹⁰. Warto zwrócić uwagę, że w razie uniewinnienia oskarżonego od zarzucanego mu czynu zabronionego, ustanowienie hipoteki na jego nieruchomości nie niesie *a priori* ze sobą żadnych negatywnych skutków, poza tym, iż w czasie obowiązywania zabezpieczenia, zbycie mienie z przyczyn oczywistych było znacznie utrudnione. Z kolei immanentną cechą ustanowienia zarządu przymusowego przedsiębiorstwa jest to, że zarządca jest odpowiedzialny za prowadzenie działalności gospodarczej, co finalnie może nawet wyrządzić przedsiębiorstwu uszczerbek majątkowy związany z nieprawidłowo wykonywanym zarządem¹¹. Nadto negatywne skutki niniejszego środka przymusu mogą być odczuwalne nawet po przywróceniu oskarżonego do kierowania przedsiębiorstwem. Oczywistym jest, że każde przedsiębiorstwo jest kierowane według indywidualnego modelu prowadzenia działalności gospodarczej, który zakłada realizowanie działań krótkoterminowych oraz długoterminowych. W odniesieniu do tych pierwszych, zarządca jest w stanie je realizować, bowiem na mocy przepisów prawnych jest on zobligowany do zachowania ciągłości przedsiębiorstwa, a zatem utrzymania rentowności podmiotu. Z kolei, problematyczna może okazać się realizacja tych drugich celów, bo-

¹⁰ Wyrok TK z dnia 12 grudnia 2005 r., sygn. K 32/04, OTK-A 2005, nr 11, poz. 132; podobnie w: orzeczenie TK z dnia 31 stycznia 1996 r., sygn. K. 9/95, OTK ZU 1996, nr 1, poz. 2.

¹¹ Por. M. Kowalewska-Łukuć, Konfiskata rozszerzona oraz przepadek przedsiębiorstwa – kilka refleksji po roku obowiązywania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego, *Palestra* 2018, nr 9, s. 46.

wiem ich wykonanie bezpośrednio nie należy do obowiązków zarządcy, a co więcej, w pewnych przypadkach mogą one stanowić czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu. Mając zatem na względzie represywność tegoż środka, zarówno prokurator, jak i sąd powinny w pierwszej kolejności stosować inne formy zabezpieczenia, zaś ustanowienie zarządu przedsiębiorstwa powinno być traktowane jako swoiste *ultima ratio*¹².

Prowadząc rozważania dotyczące specyfiki przymusowego zarządu przedsiębiorstwem koniecznym jest wskazać, że przepisy Kodeksu postępowania karnego nie regulują w pełni, jak należy stosować tę formę zabezpieczenia majątkowego. Powyższe wynika przede wszystkim z faktu, że art. 292 § 1 k.p.k. stanowi, iż: „Zabezpieczenie następuje w sposób wskazany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, chyba że ustawa stanowi inaczej”. Z literalnej treści tego unormowania wynika, że przepisy ustawy karnoprocesowej stanowią *lex specialis* wobec norm cywilnych regulujących zarząd przymusowy. Tryb ustanowienia zarządu przymusowego uregulowany w Kodeksie postępowania karnego stosuje się oczywiście wprost, jednakże znaczne wątpliwości pozostawia zakres stosowania norm Kodeksu postępowania cywilnego. Bezspornie do tej instytucji prawnej stosuje się przepisy Tytułu III – Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych, w zakresie w jakim dotyczą one zarządu przedsiębiorstwem (art. 752⁴–752⁶ k.p.c.). Z kolei, w art. 752⁴ § 1 k.p.c. znajduje się bezpośrednie odwołanie do przepisów dotyczących zarządu w toku egzekucji z nieruchomości, tj. art. 931–941 k.p.c. W konsekwencji wydaje się, że do zabezpieczenia majątkowego mają zastosowanie przepisy 752⁴–752⁶ k.p.c. oraz 931–941 k.p.c.¹³ Co do zakresu stosowania, wydaje się, że niniejsze przepisy należy, co do zasady stosować wprost, albowiem ustawa karnoprocesowa nie zawiera wskazań o odpowiednim stosowaniu. Co więcej, reguła wyrażona w art. 292 § 1 k.p.k. bezpośrednio nakazuje stosować przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, chyba że ustawa karnoprocesowa stanowi inaczej, a zatem to one co do zasady regulują tryb wykonywania zabezpieczenia majątkowego, wobec

¹² Jako postulat *de lege ferenda* można wskazać, iż zasadnym byłoby wprowadzenie normy, która niejako nakazuje w pierwszej kolejności stosować inne formy zabezpieczenia majątkowego, tak jak czyni to art. 257 § 1 k.p.k. w odniesieniu do stosowania tymczasowego aresztowania na tle innych środków zapobiegawczych.

¹³ M. Nawacki, (w:) Kodeks..., D. Drązewicz (red.), s. 1356. Autor co prawda nie wskazuje bezpośrednio, że do zabezpieczenia majątkowego wykonywanego poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa, mają zastosowanie art. 752⁴ k.p.c. i n., aczkolwiek podkreśla, że obowiązki zarządcy są regulowane poprzez przepisy ustawy cywilnoprosesowej, wyszczególniając przy tym art. 935 k.p.c. i n.

czego teza, zgodnie z którą przedmiotowe przepisy należy stosować odpowiednio, byłaby w rzeczywistości iluzoryczna.

Mając na względzie powyżej wskazany zakres przedmiotowy stosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego do przymusowego zarządu przedsiębiorstwem, warto w tym miejscu określić, na czym polegają obowiązki i uprawnienia ustawionego zarządcy, co w rzeczywistości sprowadza się do ustalenia właściwości samego zarządu przedsiębiorstwem. Zgodnie z art. 292a § 8 k.p.k.: „Zarządca zapewnia ciągłość pracy zabezpieczonego przedsiębiorstwa oraz przekazuje sądowi lub prokuratorowi posiadane informacje mające znaczenie dla toczącego się postępowania, w szczególności o sposobie i okolicznościach wykorzystania tego przedsiębiorstwa do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści oraz o rzeczach i dokumentach mogących stanowić dowód w sprawie”. W konsekwencji, obowiązki zarządcy można podzielić na dwie grupy: dotyczące dalszego funkcjonowania przedsiębiorstwa oraz dotyczące toczącego się postępowania karnego. Jak wskazano powyżej zwrot „zapewnienie ciągłości pracy zabezpieczonego przedsiębiorstwa” jest na tyle ogólny, że na jego podstawie nie jest możliwe zdekodowanie obowiązków zarządcy. W aspekcie powyższego zasadnym jest zwrócenie uwagi na treść uzasadnienia projektodawcy, z którego wynika, że: „Co istotne, zabezpieczenie takie, w odróżnieniu od zabezpieczenia skierowanego do aktywów przedsiębiorstwa, umożliwi zachowanie ciągłości działalności gospodarczej, w szczególności regulowania zobowiązań np. wobec pracowników i dostawców”¹⁴. Aby prawidłowo zinterpretować powyżej wspomnianą „ciągłość działalności gospodarczej” warto przytoczyć definicję legalną działalności gospodarczej wynikającą z art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹⁵, zgodnie z którą działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły. Wobec tego zarządca jest zobligowany sprawować należyty nadzór nad przedsiębiorstwem, aby zostały zachowane ww. cechy działalności gospodarczej, w szczególności prowadzenie jej w celu zarobkowym. Dodatkowej argumentacji dla stanowiska, że zarządca powinien starać się prowadzić przedsiębiorstwo w sposób rentowny, dostarcza fakt, że zabezpieczenie majątkowe w postaci przymusowego zarządu przedsiębiorstwem jest stosowane przed wydaniem prawomocnego wyroku skazującego, a zatem na tym etapie postępowania nie jest ukonstytuowany fakt popełnienia czynu zabronionego, wobec czego

¹⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk 1186, s. 29.

¹⁵ Dz. U. z 2018 r., poz. 646.

zarządca powinien dochować należytej staranności, prowadząc jego ekonomiczne sprawy, by nie doprowadzić do wyrządzenia uszczerbku majątkowego przedsiębiorstwu. Oprócz tego, argumentem potwierdzającym powyżej przedstawione stanowisko jest fakt, iż przedmiotowa instytucja prawna jest w rzeczywistości stosowana w celu zabezpieczenia wykonalności wyroku, tj. zabezpieczenia egzekwowalności grzywny oraz innych środków o charakterze finansowym. W konstatacji, zarządca musi prowadzić sprawy przedsiębiorstwa w sposób rentowny, aby po wydaniu wyroku skazującego, możliwe było upłynnienie majątku przedsiębiorstwa celem realizacji orzeczonych kar, czy też środków karnych¹⁶.

Dodatkowo, w zakresie obowiązków zarządcy przymusowego warto zwrócić uwagę na powyżej wskazane przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, które statuują jego kompetencje. Zarządca może w szczególności prowadzić sprawy zwykłego zarządu, zaś w zakresie spraw przekraczających zwykły zarząd jest on obowiązany uzyskać zgodę stron postępowania lub zezwolenie Sądu (art. 935 k.p.c.). To niejako pokazuje, że przymusowy zarząd przedsiębiorstwa nie skutkuje całkowitym pozbawieniem przedsiębiorcy wpływu na działalność zarządzanego podmiotu. Zarządca może co do zasady wykonywać wszelkie uprawnienia związane z zarządzanym przedsiębiorstwem, jednakże jeżeli przekraczają one zwykły zarząd, to jest on zobligowany uzyskać zgodę stron postępowania lub zgodę sądu. Przy tym należy mieć na uwadze, że pomimo braku stosow-

¹⁶ Odmienne w: M. Kowalewska-Łukuć, Konfiskata rozszerzona oraz przypadek przedsiębiorstwa – kilka refleksji po roku obowiązywania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego, *Palestra* 2018, nr 9, s. 46. Autorka wskazuje, że główną funkcją przymusowego zarządu przedsiębiorstwa nie jest ekonomiczne prowadzenie przedsiębiorstwa. Ze względu na powyższą argumentację, z przedmiotową tezą nie można się zgodzić. Przede wszystkim wynika to z faktu, że niniejszy środek przymusu jest stosowany przed prawomocnym skazaniem oskarżonego, a zatem w czasie, gdy nadal obowiązuje zasada domniemania niewinności. W związku z tym, zarządca sprawujący zarząd nad przedsiębiorstwem jest zobligowany do prowadzenia go w sposób jak najbardziej rentowny, po to by uniknąć wyrządzenia szkody oskarżonemu, który może być w tym postępowaniu uniewinniony. Nadto, stanowisko Autorki jest niejako sprzeczne z celem tej instytucji prawnej. Skoro, zabezpieczenie majątkowe ma na celu umożliwienie wykonania orzeczenia w zakresie orzeczonej grzywny i innych środków o charakterze pieniężnym, to zasadnym jest, aby takowy podmiot posiadał jak największą wartość, bowiem jego upłynnienie urealni ewentualną wykonalność grzywny, naprawienia szkody, czy też przypadku; por. M. Nawacki, (w:) *Kodeks...*, D. Drajevicz (red.), s. 1356 – Autor wskazuje, że: „realizacja wymienionych obowiązków przez zarządcę przymusowego ma zapewnić zachowanie przedsiębiorstwa w stanie nie pogorszonym, ma uniemożliwić zbycie, obciążenie składników przedsiębiorstwa...”, co implikuje, że zarządca rzeczywiście powinien prowadzić przedsiębiorstwo w sposób rentowny, aby nie traciło ono na wartości.

nej normy, wydaje się, że w pierwszej kolejności zarządca powinien zwrócić się do właściciela przedsiębiorstwa celem uzyskania niniejszej zgody. Wynika to przede wszystkim z faktu, że właścicielem przedsiębiorstwa nadal pozostaje oskarżony, a zatem, jeżeli jest to możliwe z perspektywy prowadzonego postępowania karnego, powinien mieć on wpływ na sposób prowadzenia tego podmiotu. Co więcej, tak jak wynika z powyższego unormowania, zgoda ma dotyczyć czynności przekraczającej zwykły zarząd. W konstatacji, zaplanowane przez zarządcę czynności mogą w znacznym stopniu modyfikować stan przedsiębiorstwa, czy nawet zmieniać profil zabezpieczonego przedsiębiorstwa, wobec czego oskarżony powinien mieć wpływ na tak daleko idące czynności. Dopiero, gdy uzyskanie zgody na przeprowadzenie takiej czynności nie jest możliwe, a wykonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd jawi się jako uzasadnione z perspektywy prowadzenia przedsiębiorstwa przez zarządcę, to może on się zwrócić do sądu celem uzyskania zezwolenia na dokonanie czynności.

Odnosnie do kompetencji zarządcy należy dodatkowo wskazać, że jest on uprawniony do regulowania stosunków obligacyjnych przedsiębiorstwa, a nawet do zaciągania nowych zobowiązań, które mogą być zaspokojone z dochodów przedsiębiorstwa i są gospodarczo uzasadnione (art. 935 § 2 k.p.c. i 936 k.p.c.). W kontekście powyższego należy nadmienić, że takie unormowanie jest zasadne ze względu na to, że możliwość zaciągania wszelkich zobowiązań przez zarządcę dawałoby mu zbyt duże uprawnienia. Jednakże wydaje się, że takowe uregulowanie może znacznie utrudnić prowadzenie tegoż podmiotu, bowiem zostaje ono pozbawione innych źródeł finansowania – zarządca nie może zaciągać kredytów, pożyczek, które z gospodarczego punktu widzenia mogłyby być w pewnych sytuacjach wskazane. Dodatkowo w sprawach związanych z zarządem przedsiębiorstwa zarządca może pozywać i być pozywany (art. 935 § 1 k.p.c. *in fine*). Wobec tego zarządca uzyskuje legitymację formalną do występowania w imieniu przedsiębiorstwa na drodze sądowej. Mimo tego, że w powyższej normie użyto trybu fakultatywnego, wydaje się, że zarządca jest zobligowany do wytoczenia powództwa, gdy jest ono zasadne i korzystne z punktu widzenia zabezpieczonego przedsiębiorstwa. Zaniechanie dokonania takowej czynności może się bowiem wiązać z pociągnięciem zarządcy do odpowiedzialności karnej w związku z popełnieniem różnych czynów stypizowanych w Kodeksie karnym, w szczególności czynu zabronionego uregulowanego w art. 296 § 1 k.k.

Z kolei w odniesieniu do obowiązków zarządcy dotyczących toczącego się postępowania karnego, jest on zobligowany przekazywać Są-

dowi lub prokuratorowi informacje relewantne z punktu widzenia przyszłego przypadku mienia.

Z powyższego wynika, że zarządca jest uprawniony do dokonywania niemalże wszystkich czynności w stosunku do mienia objętego zarządem przymusowym. Wraz z wydaniem postanowienia o ustanowieniu zabezpieczenia majątkowego właściciel niejako traci przysługujące uprawnienia, które są przejmowane przez ustanowionego zarządcę. Warto jednak zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 292a § 1 k.p.k. *expressis verbis* wynika, że zarząd przymusowy może zostać ustanowiony na przedsiębiorstwie lub jego zorganizowanej części. W konsekwencji treść postanowienia o zastosowaniu tegoż zabezpieczenia majątkowego statuuje granice, co do jakiego mienia zarządca ma obowiązek lub może wykonywać swoje kompetencje. W zakresie mienia, które nie zostało pierwotnie objęte zarządem lub mienia, które zostało „uwolnione” spod zarządu przymusowego, oskarżony może wykonywać wszystkie swoje kompetencje, tj. posiada wszelkie prawa o charakterze własnościowym, nawet może to mienie zbyć. W zakresie mienia objętego zarządem przedsiębiorstwa oskarżony posiada w stosunku do niego prawo własności, jednakże nie może wykonywać względem niego niemalże żadnych uprawnień¹⁷. Każdorazowa czynność prawna oskarżonego dotycząca mienia objętego zarządem przedsiębiorstwa podjęta po jego ustanowieniu jest bezwzględnie nieważna (art. 752⁵ k.p.c.).

Tak jak przedstawiono powyżej, wykonanie zabezpieczenia majątkowego poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa jawi się jako najbardziej represywny sposób wykonania zabezpieczenia. Z tego względu, organy ścigania oraz sąd powinny w pierwszej kolejności stosować inne formy realizacji tejże instytucji prawnej, które są łagodniejsze. Dodatkowo, przeciwko nadmiernemu wykorzystywaniu przymusowego zarządu przedsiębiorstwa przemawia fakt, że jego ustanowienie może w rzeczywistości skutkować wyrządzeniem szkody podmiotowi handlowemu objętemu zabezpieczeniem. Bezspornie, tenże fakt jawi się jako niezmiernie niepożądany, bowiem zarządca jest osobą, która ma zastąpić właściciela przedsiębiorstwa, tj. oskarżonego i utrzymać ciągłość zarządzanego podmiotu, co implikuje potrzebę sprawowania należytego zarządu nad przedsiębiorstwem, po to, by utrzymać jego wartość. Warto przypomnieć, że instytucja zabezpieczenia jest stosowana, w celu zabezpieczenia wykonalności orzeczenia w zakresie orzeczonych kar i środków o charakterze pieniężnym. Zatem to w interesie wymiaru spra-

¹⁷ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 18 lipca 2012 r., sygn. I ACa 687/12, OSAW 2013, nr 1, poz. 277.

wiedliwości jest, aby wartość tego przedsiębiorstwa utrzymywała się na stałym poziomie, żeby po wydaniu orzeczenia skazującego możliwa była sprzedaż podmiotu handlowego, a tym samym wykonanie wyroku. Dodatkowo, koniecznym jest nadmienić, że każde zabezpieczenie majątkowe jest stosowane albo na etapie postępowania przygotowawczego, albo postępowania jurysdykcyjnego, a zatem w czasie obowiązywania zasady domniemania niewinności. Mając zatem na względzie, że nadal wobec właściciela zabezpieczonego przedsiębiorstwa, może zostać wydany wyrok uniewinniający, zarządca powinien w należyty sposób prowadzić sprawy zabezpieczonego podmiotu, aby ten nie utracił na wartości, bowiem może to skutkować wyrządzeniem szkody.

Implikacja, że zarządca wyrządził przedsiębiorstwu szkodę wymaga spełnienia określonych przesłanek, których aktualizacja jest konieczna do powstania odpowiedzialności indemnizacyjnej. Przede wszystkim, zgodnie z art. 938 § 1 k.p.c. – „Zarządca odpowiada za szkodę wyrządzoną na skutek nienależytego wykonywania obowiązków”. Jest to zatem odpowiedzialność osobista, której podstawę stanowi art. 471 k.c.¹⁸ Z uwagi, że jest to odpowiedzialność *ex contractu*, przesłanki jej zaistnienia są ustalane na podstawie zasad ogólnych wymienionych w Kodeksie cywilnym. Przede wszystkim, przesłanką wystąpienia tejże odpowiedzialności jest niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków. Przy tym rodzaju odpowiedzialności wierzyciel nie jest zobligowany do wykazywania winy, tak jak ma to zastosowanie w przypadku odpowiedzialności deliktowej (art. 415 k.c.), a musi on jedynie wskazać okoliczności świadczące o niewykonaniu lub nienależytym wykonaniu zobowiązania¹⁹.

Przenosząc powyższe ogólne uwagi do przymusowego zarządu przedsiębiorstwa, należy wskazać, iż zakres przedmiotowy zobowiązania zarządcy wyznacza zakres jego obowiązków ustanowiony w art. 292a § 8 k.p.k. oraz przepisach ustawy cywilnoprosesowej. Realizacja tychże obowiązków jest oceniana według klasycznego miernika należytej staranności. Ustalenie okoliczności niezachowania należytej staranności jest w rzeczywistości warunkiem *sine qua non* pociągnięcia zarządcy do odpowiedzialności indemnizacyjnej. Samo wystąpienie uszczerbku majątkowego na mieniu przedsiębiorstwa nie jest zatem wystarczające do

¹⁸ H. Ciepła, (w:) T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Artykuły 730–1088, Warszawa 2021, s. 737; O. Marcewicz, (w:) A. Jakubowski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 730–1217, Warszawa 2015, s. 1266–1267.

¹⁹ B. Ruszkiewicz, (w:) J. Ciszewski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2014, s. 825.

powstania tejże odpowiedzialności. Warto w tym miejscu wskazać, że w doktrynie przedstawia się, iż konstrukcja odpowiedzialności kontraktowej tworzy domniemanie prawne zaistnienia okoliczności wskazanych w art. 471 k.c. Dopiero ekskulpacja dłużnika poprzez przeprowadzenie dowodu przeciwnego wskazującego na zachowanie należytej staranności lub na niewykonanie zobowiązania bez własnej winy, prowadzi do uwolnienia spod odpowiedzialności indemnizacyjnej²⁰.

Pomimo tego, że powyżej opisany przepis tworzy odpowiedzialność zarządcy za szkodę wyrządzoną na mieniu przedsiębiorstwa, nie można wykluczyć pociągnięcia go do odpowiedzialności deliktowej za nieprawidłowe sprawowanie zarządu nad zabezpieczonym przedsiębiorstwem. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, w określonych okolicznościach niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (w tym obowiązków zarządcy) może stanowić również czyn niedozwolony w rozumieniu art. 415 k.c. Następuje to, gdy pomimo istniejącego zobowiązania, powstała szkoda jest wynikiem działania lub zaniechania, które stanowi samoistne naruszenie ogólnie obowiązującego przepisu prawnego lub zasad współżycia społecznego²¹. Oczywiście wymaga to spełnienia określonych w ustawie cywilnej przesłanek, to jest: szkody, zawinienia oraz związku przyczynowo-skutkowego, których aktualizacja implikuje możliwość pociągnięcia zarządcy do odpowiedzialności deliktowej.

W konstatacji – samo nieefektywne wykonanie obowiązku nie skutkuje powstaniem odpowiedzialności, bowiem konieczna jest przyjęcie, że nieprawidłowa realizacja obowiązku wynika z niezachowania należytej staranności. Oprócz tego, niezależnie od tej odpowiedzialności, takie działanie może w pewnych sytuacjach stanowić samodzielny czyn zabroniony implikujący zaistnienie odpowiedzialności deliktowej.

Konkludując, ustanowienie zarządu przymusowego stanowi jedną z form zabezpieczenia majątkowego stypizowanego w Kodeksie postępowania karnego, która jawi się jako niezwykle represywna, bowiem skutkuje pozbawieniem oskarżonego władania nad należącym do niego podmiotem handlowym. W związku z tym, powinno być ono stosowane z należyłą uwagą, po przeprowadzeniu dokładnego badania, czy w danej

²⁰ *Ibidem*, s. 825.

²¹ Wyrok SN z dnia 3 czerwca 1981 r., sygn. IV CR 18/81, LEX nr 8331; wyrok SN z dnia 14 lutego 2013 r., sygn. II CNP 50/12, LEX nr 1314379; wyrok SN z dnia 19 września 2013 r., sygn. I CSK 687/12, LEX nr 1388222; wyrok SN z dnia 10 października 1997 r., sygn. III CKN 202/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 42; tak też w: G. S t o j e k, (w:) M. F r a s, M. H a b d a s (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534), Warszawa 2018, s. 831–832.

sprawie zachodzą ustawowe przesłanki stosowania tegoż środka, a w szczególności czy w sprawie występuje realna obawa niemożności wykonania orzeczenia bez ustanowienia zabezpieczenia. Samo wykonanie zabezpieczenia majątkowego opiera się o przepisy Kodeksu postępowania karnego, a także o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, które należy stosować wprost, chyba że stoją one w sprzeczności z przepisami karnymi. Na podstawie tychże przepisów ustalany jest zakres przedmiotowy obowiązków zarządcy, do których zasadniczo należy zachowanie ciągłości przedsiębiorstwa, tj. jego prowadzenie oraz przekazywanie organom ścigania informacji istotnych z perspektywy prowadzonego postępowania karnego. Obowiązki, o których tu mowa powinny być wykonywane z należytą starannością, ponieważ w przeciwnym wypadku, zarządca może być pociągnięty do odpowiedzialności kontraktowej za wyrządzoną szkodę. Nadto, nienależyte wykonanie obowiązku, stanowiące podstawę odpowiedzialności *ex contractu*, może jednocześnie implikować pociągnięcie do odpowiedzialności deliktowej, jeżeli brak prawidłowego wykonania obowiązku stanowi samoistny czyn sprzeczny z przepisem lub zasadami współżycia społecznego.

Bibliografia

1. Bulsiewicz A., Kala D., Zabezpieczenie majątkowe, jako środek służący wykonalności przyszłego orzeczenia o przedmiocie procesu, (w:) M. Płachta (red.), Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu, Gdańsk 2003.
2. Ciszewski J., Nazaruk P., Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2019.
3. Drajewicz D., Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz art. 1–424, Warszawa 2020.
4. Fras M., Habdas M., Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534), Warszawa 2018.
5. Jakubecki A., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 730–1217, LEX/el. 2019.
6. Janicz M., Kulesza C., Matras J., Paluszkiewicz H., Skowron B., Dudka K., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. II, Warszawa 2020.
7. Kowalewska-Łukuć M., Konfiskata rozszerzona oraz przepadek przedsiębiorstwa – kilka refleksji po roku obowiązywania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego, *Palestra* 2018, nr 9.

8. Kruszyński P., Z problematyki zmian przepisów K.P.K. w zakresie zabezpieczenia majątkowego, *Palestra* 1994, nr 9–10.
9. Sakowicz A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018.
10. Skorupka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
11. Stefański R. A., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296*, Warszawa 2019.
12. Świecki D., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz*, Warszawa 2021.
13. Tylman J., Grzegorzczak T., *Polskie postępowanie karne*, wyd. 9, Warszawa 2014.
14. Wiśniewski T., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Artykuły 730–1088*, Warszawa 2021.

Administrative receivership in criminal proceedings

Abstract

The purpose of this paper is to discuss administrative receivership or a legal measure defined in the Code of Criminal Procedure. Administrative receivership is actually a method for enforcing a coercive measure of property preservation. As administrative receivership is unquestionably among the most invasive property preservation measures because it deprives a business owner of any control over their business, this paper presents axiological prerequisites for resorting to administrative receivership. Moreover, this paper describes the process of enforcing property preservation through administrative receivership as the Code of Criminal Procedure offers just a partial explanation for the process, giving reference to the Code of Civil Procedure. Furthermore, this paper analyses issues related to liability for losses caused through the fault of an appointed receiver.

Key words

Criminal justice process, property preservation, administrative receivership, business.